

Кућа памти

Према Веселину Чајкановићу учињена је историјска неправда у послератном периоду, али не само према њему. Ксенију Атанасијевић су сујетама професионално рашчинили, а тек моралне неправде учињене Аници Савић Ребац и првој жени академику у Срба Исидори Секулић – да поменем само ликове из „Пада клавира“

ВЕСЕЛИН
ЧАЈКАНОВИЋ
(1881–1946)

Лаура Барна

Кућа Веселина Чајкановића у Пушкиној 22 на Топчидерском брду, пре рушења Из приватне документације

Веселин Чајкановић

Неке судбине се укрсте у оређеним животним околностима, или се на чудан начин сударе сензибилитетима, привуку се, и започну ходограм, који често тешко успевамо да препознамо, забављени фалсификатима свакодневице. Имала сам срећу да ми се догоди *сењачки укршћај*, живећи на чаробном брду, али и привилегију да га препознам и присвојим као сапутнички, потом и преведем у литературу.

Године 2013. објављена је моја књига *Пад клавира*, као својеврсни омаж многим личностима значајним за културу и историју овог народа.

Веселин Чајкановић након студија класичних језика на Великој школи у Београду, 1903. одлази на усавршавање у Немачку. У Лајпцигу је студирао класичну византиску и оријенталну филологију, а докторирао у Минхену на античким пословицама. По повратку у Београд, 1907. примљен је за доцента на Филозофском факултету, а редовни професор постаје 1922. године, радећи као шеф катедре за класичну филологију и предајући староримску књижевност и латински језик, док је на Богословском факултету предавао опоредну историју религије. Исте те године примљен је и за члана Српске краљевске академије.

Активности у Бизерти

Своју научну делатност Веселин Чајкановић базирао је на три важне области: класичну филологију, фолклор и религију и митологију. Полиглота, врсни познавалац класичних језика, старогрчког и латинског, с којих је преводио дела Тацита, Вергилија, Плутарха, Ливија и других, уз обимне стручне коментаре, и живошћу језика чинио их свежим и модерним за свако време.

Веселин Чајкановић, чија судбина ми се наметнула као литерарна тема, којом сам одала почаст многим сличним, па и истим судбинама, био је учесник и балканских и Првог светског рата – магијских седам година војевања – и из њих срчаносћу и заслугама износи многа одликовања, од којих су најзначајнији орден *Свештој Саве* и француски орден *Легија части*, али износи и болести које ће га још тада начети и пратити до краја живота.

У Великом рату, на рукама гладних и деморалисаних војника, насмрт оболело од трбушног тифуса, пренет је са Солунског фронта на Крф, одатле у Бизерту, па опорављен назад на Крф, где је поново распоређен у војну јединицу.

И већ први наговештај оздрављења враћа му животну снагу од које смета гради стварност: на Крфу се 1916. године ангажовао као секретар за страну кореспонденцију у Дунавској дивизији. У Бизерти, са француским капетаном Албером Орофом, Чајкановић иницира оснивање Штампарије српских инвалида, како би могли да остваре замисао – покретање и штампање

часописа *Найредак*, за који је и сам писао чланке о животу и раду наших избеглица у Африци, али и научне студије у подлиску „Из старих ризница“. Крај рата Чајкановић је дочекао на Крфу – и као услужни преводилац, али и као уредник *Српских новина*.

Ерудита каквог би свака нација пожелела, главни је јунак романа *Пад клавира*. Али не повампирили Веселин Чајкановић, очајан и резигниран, затечен на рушевинама своје куће у Пушкиној 22 на Топчидерском брду, у слојевитој стварности дубоких мисли и слика његове душе, већ и морално и интелектуално и емоционално рехабилитовани Веселин Чајкановић.

Кућа је, дакле по Чајкановићу, место у месту, сегмент памћења унутар колективног, великог памћења, симболичка основа на којој се граде животи појединца и заједнице, метафора времена и простора, илузорна граница између микро и макрокосмоса, између стварности и илузије. Кућа је вера, храм унутар веровања, принцип по ком се испољава и пружа сопство а заузврат потражује универзум који је профилтрирао то сопство.

Пратила сам судбину куће Чајкановића од момента када је продата. Посматрала сам како електричне грдосије секу сеновита стабла ораха, платана, липа и жбуника глогова и трњика, како новоустановљени власници газе и преоравају ижикљали травњак, јер Веселин из љубави према биљу и готово сакралном односу према њиховом расту, није никоме допуштао ни травку да покида. Присуствовала сам рушењу његове куће 15. марта 2012. године. Гледала сам пад клавира Чајкановићевих, узетог као својеврсна метафора која спаја прошлост и садашњост у пресеку – ЛЕПОГ. Клавир су Чајкановићи једино препуштали мачкама које су се масиле у његовој унутрашњости, или су лешкариле по политираној површини као свете животиње. Неко их је избројао до магијског броја четрдесет, и тако је остало до данас као подсмешљив наслов за легенду која и даље живи и кружи чаробним брдом: „Чајкановићи су имали четрдесет мачака.“

Трагање за српским врховним богом

Била сам сведок претварања места с памћењем у градилиште и привремени хаос. Месецима сам пратила градњу нове зграде – двојне виле, стакленца у Пушкиној 22 – наместо скромне приземне куће на четири воде, како је Веселин изричито захтевао од архитекте Дујама Гранића. Истовремено сам у роману инатно, али и с надом да се принципи Лазе Костића не могу уништити, градила скулптуру од делова разбијеног Чајкановићевог клавира, нимало случајно баш на раскршћу улица Васе Пелагића и Пушкинове, као хтоничног места.

Окоштала убеђења и тврде догме с којима се сусретао у животном и радном простору, Чајкановић ни-

је побијао испразним и површно сатрљаваним ставовима и анализама постојећег стања, већ темељним приступом историји дугог трајања српске религије, чији су се резултати често косили са ставовима православне цркве. Полазио је од моћи језика – живих и мртвих – и залазио у зачетке и основе старе вере засноване, како је пионерски и смело тврдио – не на хришћанству него на паганizmu.

Несистематичност којом је црква превела очигледне паганске елементе своје вере у – хришћанско, пренебрегавајући, неретко и поништавајући порекло и стварно њихово значење и културну улогу, стварало је, по Чајкановићу, још веће неспоразуме и неразумевања суштинских народних потреба, самим тим и немогућност здравог развоја нације. Једини култ који је задржао своју аутохтоност, свежину и аутентичну снагу јесте култ растиња, и њега је и православна црква прихватила без много опирања и преиначавања. А тај култ истиче безмало антрополошку карактерологију биљака, те их Чајкановић одликује дуализмом: добре и зле, или – срећне и несрећне.

Значајна тема којом се Чајкановић бавио, иако није успео до краја да је разради, јесте и култ предака као основа на којој је заснована наша народна религија, а који је формирао и образлагао постепеним аргументацијама, нарочито у „Студијама из религије и фолклора“, објављених у *Српском етнографском зборнику*, у којима поставља кућу као средишно место човеково, а човека као спону Доњега и Горњега света. Студија *Неколике ошће појаве у старој српској религији* истиче везу између обичаја, празника, слава и обредних светковина са представом предака. Док се у делу *О српском врховном богу*, објављеном 1941. године, бави упоредним анализама религије Јужних Словена и религија индоевропских народа: првенствено старих Грка и Римљана, али и Келта и Германа, трагајући за српским врховним богом оличеним у ликовима светаца.

Много Чајкановићевих теорија и теза остало је у његовој радној соби у повоју или у идејним замислима, грубо конципираним скицама на измешаним језицима које је равноправно користио: старогрчком, латинском, немачком, енглеском, српском, француском... Срећом, преко дванаест хиљада страница штампаних свезака и преостатак рукописа, бележака с предавања и путописних маргиналија и коментара на време је из његове радне собе пренето у Народну библиотеку, по молби Веселиновог сина Николе Коље Чајкановића, такође уваженог полиглоте и преводиоца; нешто вреднијих свезака склоњено је и у Архив Српске академије наука и уметности. Нажалост, много од научникове оставштине и породичних успомена заувек је нестало, односно остало у рушевинама куће. Али зато – и срушена кућа памти све док јој ми то дамо!

То је схватио један наш савременик из света сени – вајар, и од остатака клавира Чајкановићевих изградио модерну скулптуру, и то на раскршћу хтоничних сила које је Веселин својом научном и људском посвећеношћу призвао. Са сваке крхотине чује се тон клавира. Дакле, клавир се уздигао.

Затворен у кући из протеста

Клавир се *post festum* уздигао, али сунврат је кренуо кудикамо раније. И како Шекспир каже: *Невоље иду у четмама*. Збијена чета једанаесторице чланова такозваног Суда части београдског Универзитета, оформљеног 12. децембра 1944. године, са незахвалним задатком да утврди одговорност, али и подобност професора и асистената због ставова и деловања у време окупације, донела је срамну пресуду којом је пресудила и животу и духовном опстанку Веселина Чајкановића. И није вредело ни што је заједно са Исидором Секулић, Ивом Андрићем, хеленистом Милошем Ђурићем, вајаром Сретеном Стојановићем, књижевним критичарем Богданом Поповићем, песником и есејистом Божићаром Ковачевићем и многим угледним личностима из културног и јавног живота одбио да потпише *Ајел српском народу* против комунизма. Протеран је са Универзитета, одузета су му сва грађанска права, укључујући и гласачко, укинута припадност, а књиге анатемисане.

А његов велики грех и огрешење о власт и државу јесте што је за време рата одржао једно стручно предавање пред малобројном публиком, али

и што је учествовао и иницирао изградњу цивилног плана Универзитета који је требало у ратним условима да очува и одржи имовину, наставнички кадар, студенте, али и катедре. Тежину неправедног намета није желео да подноси. Затворио се у своју кућу и, из протеста, готово да више из ње није ни излазио, све до 6. августа 1946. кад по њега долазе његови – демони Доњега света у апотеози раскршћа, златног од августовског сунца, омирисаног цветовима глога – срећног дрвета чија је веселост снажан утук против Зла.

Водио је дневник у ком су остала забележена тужна и потресна, сасвим лична дешавања тих четрнаест кобних месеци боловања. Али најтеже му је ипак падало што су његови најближи – жена Ружа и деца Марија и Никола – морали да носе тежину исконструисаног греха, њему приписаног, и што су били принуђени да распродају ствари из домаћинства, чак и књиге из кућне библиотеке – да би преживели.

Према Веселину Чајкановићу учињена је историјска неправда у послератном периоду, али не само према њему. Ксенију Атанасијевић су сујетама професионално рашчинили, а тек моралне неправде учињене Аници Савић Ребац и првој жени академику у Срба Исидори Секулић – да поменем само ликове из *Пада клавира*. И сваки од њих је један клавир. Свако од нас је један клавир!

Из предавања у циклусу „Великани у лимбу заборавља“ у Коларчевој задужбини

БЕОГРАДСКО ДРАМСКО ПОЗОРИШТЕ

11000 Београд Милешевска 64 а централа : 2835 111 факс : 2835 745

ДЕЦЕМБАР 2015.	ВЕЛИКА СЦЕНА 20:00	НОВА СЦЕНА 20:30
03. ЧЕТВРТАК	ХАРОЛД И МОД	ИГРА ПАРОВА
04. ПЕТАК		РУЛЕТ-ПЛЕС
05. СУБОТА	ПАЛИЛУСКИ РОМАН	
06. НЕДЕЉА		МЛЕКО
07. ПОНЕДЕЉАК	ХОТЕЛ ЕВРОПА	ПРАЗАН ГРАД
08. УТОРАК	КАД СУ ЦВЕТАЛЕ ТИКВЕ	
09. СРЕДА	ТРИ КЛАСЕ И ГОСПОЂА НУШИЋ	
10. ЧЕТВРТАК	ПОЗИВ НА ПОГУБЉЕЊЕ	ДРАГА ЈЕЛЕНА
12. СУБОТА	ЕЛИНГ	ТРПЕЛЕ
13. НЕДЕЉА	МОЈ СИН САМО МАЛО СПОРИЈЕ ХОДА	
14. ПОНЕДЕЉАК	ЛЕТ ИЗНАД КУКАВИЧЕГ ГНЕЗДА	ДЕРВИШ И СМРТ 50. извођење
15. УТОРАК	ЋЕИФ	ПРАЗАН ГРАД
16. СРЕДА		ЖИВОТ ЈЕ ПРЕД ТОБОМ
17. ЧЕТВРТАК	ПОЗИВ НА ПОГУБЉЕЊЕ	ОСКАР И МАМА РОЗ 100. извођење
18. ПЕТАК	ТРИ КЛАСЕ И ГОСПОЂА НУШИЋ	РУЛЕТ-ПЛЕС
20. НЕДЕЉА	ДЕЛИРИЈУМ ТРЕМЕНС	
21. ПОНЕДЕЉАК		ПЛЕС СА БОГОВИМА
22. УТОРАК	ПАЛИЛУСКИ РОМАН	
23. СРЕДА	КАД СУ ЦВЕТАЛЕ ТИКВЕ	
24. ЧЕТВРТАК		МЕСЕЦ У ПЛАМЕНУ
25. ПЕТАК	АНЂЕЛИ ЧУВАРИ	
26. СУБОТА	ХАРОЛД И МОД	ПРАЗАН ГРАД
27. НЕДЕЉА		НЕ ИГРАЈ НА ЕНГЛЕЗЕ
29. УТОРАК		УСАМЉЕНИ ЗАПАД

ТЕЛ.ФАХ БИЛЕТАРНИЦЕ 2837 000 РАДНО ВРЕМЕ 10:00-15:00 и 18:00-21:00
Тел. МАРКЕТИНГА 2836 025 и факс 2837 111 11512102-1